

Світлана Покрова – старший викладач кафедри початкової освіти, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії «Інноваційні технології розвитку професійної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти» Комunalного закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя, Україна.

Коло наукових інтересів: дослідження теоретичних і практичних проблем підготовки вчителів до формувального оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, моніторинг навчальних досягнень молодших школярів.

e-mail: svetlana.pokrova.dl@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-5208-4635>

УДК 378.046-021.68:373.3.091.26(045)

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-4-192-198>

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ДО ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті запропоновано сучасні підходи до підготовки учителів початкових класів у системі післядипломної освіти до формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Підтверджено актуальність переходу вітчизняних закладів післядипломної педагогічної освіти від «підвищення кваліфікації» до «розвитку професійної компетентності» вчителів. Висвітлено сутність феномену оцінювальної компетентності вчителів початкових класів як невід'ємної складової їх професійної компетентності. Обґрунтовано необхідність розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти.

Ключові слова: формувальне оцінювання; розвиток професійної компетентності; оцінювальна компетентність учителя; післядипломна освіта.

Постановка проблеми. Інтеграція України до європейського та світового освітніх просторів, стрімкі соціокультурні зміни вплинули на освіту в Україні, зокрема й післядипломну педагогічну, підвищили вимоги до особистості, її професіоналізму, однак єдиної системи поглядів на оцінювання навчальних досягнень учнів світова педагогічна спільнота ще й досі не виробила.

Стрімка модернізація освітнього процесу, нова стратегія національної освіти, пріоритетним напрямом якої є якісне навчання, гармонійний розвиток і виховання особистості, потребують зміни ролі вчителя: йому пропонується відмовитися від авторитарності, натомість звернувши увагу на педагогіку співробітництва, в якій учень буде не просто об'єктом навчання, а візьме на себе частину відповідальності за свою діяльність і стане здобувачем освіти. Таким чином, освітній процес, зокрема його компонент – контрольно-оцінювальна діяльність, – стає полісуб'єктною, оскільки до неї включені і вчителі, і школярі. Оцінювальна діяльність в умовах компетентнісного підходу спрямовується на визначення реального стану навчальних досягнень, які виражаються комплексно, отже, є множинністю об'єктів оцінювання.

Оперативно відреагувати на реформування освіти повинна система післядипломної педагогічної освіти, перспективним напрямом якої стає створення умов та визначення засо-

бів розвитку в педагогів умінь пошуку ефективних компетентнісно орієнтованих способів організації формувального оцінювання досягнень учнів початкової школи під час освітнього процесу, що є підґрунтям для особистісного самовдосконалення й розвитку професійної компетентності фахівців початкової школи.

Визначаючи компетентність як головний освітній результат та передусім складне особистісне утворення, істотну роль у процесі оцінювання маємо відводити учню, який відстежує власний поступ у навчанні, оцінює свої досягнення; роль педагога зводиться до супроводу й підтримки здобувача освіти в його освітній діяльності. Якість взаємодії у класі в такому освітньому середовищі визначається мотивацією школяра до навчання, його навичкою здійснювати самоконтроль і самооцінювання.

У нових соціально-педагогічних умовах наявна потреба у вчителях з яскраво вираженою творчою індивідуальністю, які орієнтовані на розвиток особистості кожного учня [1] й зацікавлені у формуванні власної індивідуальної траєкторії професійного розвитку. Закономірно, що в такому випадку неминучими є нові рішення щодо впровадження компетентнісного підходу в оцінювальну діяльність педагогів, зокрема використання в роботі формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Але проведені нами спостереження під час курсів підвищення кваліфікації та під час супервізії закладів освіти свідчать, що більшості вчителів не знайомі ані теорія, ані практика компетентнісно орієнтованого оцінювання. Актуальність питання підсилюється ще й тим, що формувальне оцінювання стає одним із показників якісної освіти в більшості європейських країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В аспекті проблеми, що розглядається, велика кількість напрацювань у галузі педагогіки й методики загальної і початкової освіти. Зокрема схарактеризовано якості результатів пізнавальної діяльності учнів (Гончаренко С. У., Лернер І. Я., Савченко О. Я., Якиманська І. С. та ін.); розкрито зміст, функції та завдання оцінювання (Амонашвілі Ш. О., Делікатний К. Г., Онищук В. О., Полонський В. М. та ін.); визначено принципи оцінювання та вимоги до його здійснення (Бабанський Ю. К., Вільям Д., Брунер Дж., Джеймс В., Дьяченко М. І., Кандилович Л. О., Перовський С. І. та ін.); обґрунтовано критерії та норми оцінювання навчальних досягнень учнів на загальнопедагогічному рівні (Буринська Н. М., Ляшенко О. І. та ін.); розроблено систему контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів (Байбара Т. М., Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Коваль Н. С., Мартиненко В. О., Пономарьова К. І., Прищепа О. Ю. та ін.); досліджено форми і види педагогічних оцінок і оцінних шкал (Ананьев Б. Г., Одерій Л. П., Руновський С. І., Сухорський С. Ф. та ін.); упроваджено технології внутрішнього та зовнішнього оцінювання на засадах компетентнісного підходу (Бібік Н. М., Локшина О. І., Пометун О. І., Савченко О. Я., Трубочева С. Є. та ін.); розкрито сутність поняття «формувальне оцінювання» як однієї з вагомих складових освітнього процесу (Савченко О. Я., Бібік Н. М., Байбара Т. М., Вашуленко М. С., Вашуленко О. В., Коваль Н. С., Онопрієнко О. В., Пономарьова К. І., Прищепа О. Ю.); визначено особливості підготовки майбутніх вчителів початкової школи до оцінювання навчальних досягнень учнів (Бережинська Т., Глазова В., Марчук С., Перець О.); досліджено сутність контрольньо-оцінювальної діяльності вчителя (Божович Л., Амонашвілі Ш., Давидова В., Ксьонзова Г., Онопрієнко О.).

Водночас теоретичний аналіз наукових досліджень показав, що проблема підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до формувального оцінювання ще не була предметом окремого дослідження. Поза увагою вчених залишилися можливості післядипломної педагогічної освіти щодо підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до формувального оцінювання, не аналізувався взаємозв'язок структури пізнавальної компетентності молодшого школяра зі структурою готовності вчителя до її формування, критерії розвитку цього виду готовності у системі післядипломної педагогічної освіти, що дають змогу відстежити рівні її сформованості. Разом із тим у системі

післядипломної педагогічної освіти створено умови, які дають змогу здійснювати підготовку вчителя до такої діяльності.

Мета статті – визначення особливостей підготовки вчителів початкових класів до формувального оцінювання задля розвитку їх оцінювальної компетентності у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Визначальним підходом до оцінювання навчальних досягнень школярів в умовах сьогодення є компетентнісний підхід. Сутність компетентнісного підходу вбачаємо в оволодінні вчителями певною сукупністю компетенцій, у наявності практичного досвіду, гнучкістю й критичністю мислення. Зазначене надає можливість розглядати оцінювальну компетентність педагогів як невід’ємну складову їх професійної компетентності, як один із головних компонентів готовності до розв’язання професійних завдань, важливий аспект впливу на ефективність застосування сучасних технологій оцінювання в освітньому процесі початкової школи. Зокрема, у Проєкті Професійного стандарту вчителя початкових класів серед переліку обов’язкових професійних компетентностей наведена й оцінювальна компетентність. Вона характеризується як здатність педагога до здійснення оцінювання результатів навчання учнів й передбачає **знання** ним видів оцінювання результатів навчання учнів (формувальне, поточне, підсумкове тощо), методики здійснення формувального, поточного і підсумкового оцінювань; **вміння** застосовувати різні прийоми формувального, поточного і підсумкового оцінювань навчальних досягнень учнів, дотримуватись встановлених або розроблених спільно з учнями критеріїв під час здійснення оцінювання, розвивати в учнів навички самооцінювання та самомотивації [2].

Вчитель, який за результатами атестації має вищу кваліфікаційну категорію, повинен:

брати участь у розробленні критеріїв формувального оцінювання у творчій групі закладу освіти;

мати власні методики індивідуалізації та диференціації освітньої діяльності учнів із врахуванням їхніх здібностей;

вільно володіти методами педагогічної та психологічної діагностики для якісної побудови індивідуальних траєкторій освітньої діяльності учнів;

здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності відповідно до визначених критеріїв оцінювання;

досліджувати власну діяльність та діяльність учнів на уроці задля розуміння та пошуку ефективних інструментів оцінювання [2].

Зазначене вказує на те, що важливим у роботі педагогів є не лише знання нормативних документів і базових понять, а й уміння орієнтуватися на основні дидактичні та методичні вимоги щодо організації результативної оцінювальної діяльності. Результативною ця діяльність буде, якщо стане системою, яка складається із взаємопов’язаних складових. У дослідженнях американського педагога Б. Міллер знаходимо опис подібної системи [3]. Якщо її скоротити й адаптувати до вітчизняних освітніх традицій, то можна подати таким чином.

Окреслення мети оцінювання.

Визначення термінів оцінювання (часові проміжки, за які учні зможуть оволодіти новими компетентностями) згідно з освітньою програмою.

Прогнозування очікуваних результатів: що необхідно знати та вміти здобувачам освіти та які ставлення висловлювати.

Визначення критеріїв, прийомів відстеження поступу учнів у вивченні теми: за якими критеріями оцінювати діяльність здобувачів освіти та які техніки, технології, стратегії використати, щоб зрозуміти, що учнями справді досягнуто прогнозованих очікуваних результатів [3].

Саме тому виникає необхідність підвищувати вимоги до підготовки педагогічних кадрів. Зокрема врахувати, що учитель початкової школи повинен, окрім вираженого використання нових форм і методів оцінювання у процесі освітньої діяльності, формувати в учнів позитивне ставлення до них, тобто впроваджувати в освітньому процесі формувальний підхід до оцінювання навчальних досягнень школярів. У дослідженнях науковців простежуються окремі вимоги до організації вчителем формувального оцінювання, а саме: систематичність, індивідуальний характер, об'єктивність, своєчасність, дієвість, всеосяжність, відкритість, методична різноманітність [4]. Зауважимо, що для означених вимог підґрунтя є гуманна навчальна взаємодія, процес зміщення акцентів, участь в оцінюванні всіх суб'єктів освітнього процесу. Поділяємо думку Н. Бібік, яка під суб'єктністю розглядає моделювання педагогом різноманітних навчальних ситуацій із залученням школярів до самоконтролю, саморегуляції й самооцінювання [5].

Можна з упевненістю сказати, що готовність педагога до формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів обумовлена трьома складовими: 1) мотивацією оцінювальної діяльності; 2) розумінням філософії формувального оцінювання; 3) практичними вміннями та навичками його здійснення.

Інноваційність оцінювальної діяльності педагогів вбачаємо у їх відмові від стереотипів, штампів та постійним пошуком нових технологій оцінювання. Проте дослідження масової практики вчителів початкової школи засвідчує неготовність вчителів до кардинальних змін у системі оцінювання, їм складно забути чи відмовитися від багатьох установок радянської і пострадянської педагогіки. А отже, виникає необхідність у відкритій системі післядипломної освіти створити й постійно удосконалювати комплекс педагогічних умов для підготовки вчителів початкової школи до формувального оцінювання навчальних досягнень школярів.

Упродовж 2018/2019 років вчителі початкових класів усіх вітчизняних закладів освіти здійснювали підвищення кваліфікації під час тренінгів щодо впровадження Концепції Нової української школи в освітній процес. В один із навчальних модулів тренінгу НУШ включено ознайомлення педагогів з основними аспектами формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, сутністю поняття «контрольно-оцінювальна діяльність у сучасній початковій школі».

З метою розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкової школи для курсів підвищення кваліфікації нами розроблено фаховий спецкурс «Технологія формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів». Його навчально-тематичний план складено згідно з вимогами до організації навчальної роботи в системі післядипломної педагогічної освіти та методичних рекомендацій для інститутів післядипломної педагогічної освіти. Метою авторського спецкурсу (4 аудиторних години) є ознайомлення педагогів із науково-методичними та дидактичними засадами контрольно-оцінювальної діяльності на основі компетентнісного підходу; формування навички адаптувати методики формувального оцінювання до різних предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи.

Очікувані програмні результати навчання.

Професійні знання: сучасні надбання педагогіки щодо форм, методів, інструментів формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів; етапи та механізми оцінювальної діяльності вчителя початкових класів, різноманітні форми оцінювання.

Професійні вміння: адаптувати методики формувального оцінювання до різних предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи; створювати інструменти формувального оцінювання навчальних досягнень учнів першого циклу навчання; здійснювати рефлексію власної педагогічної діяльності з урахуванням сучасних вимог до оцінювання.

Цінності та ставлення: компетентність у виборі форм, методів, засобів оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи; умотивованість на впровадження в практику

нових форм і методів формувального оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів; орієнтованість на особистісний професійний розвиток.

За нашим переконанням, одним із ефективних, проте мало використовуваних у сучасному інноваційному освітньому середовищі в системі післядипломної педагогічної освіти, є метод проєктів як форми спільної (групової) навчальної діяльності педагогічних працівників у межах розв'язання проблемних педагогічних завдань. Саме з проєктування починається орієнтація педагога на посередництво між суб'єктом навчальної діяльності, світом культури і людським знанням. Закладам, які здійснюють підвищення педагогічної кваліфікації, слід відійти від практики написання випускних робіт у формі рефератів, оскільки ця форма, як правило, не стимулює педагогів до творчого пошуку, дуже часто перетворюється на теоретичні розмірковування, що недостатньо відображають рівень їхньої професійної компетентності і не мають практичної цінності. Перспективними, на наш погляд, є колективні творчі проєкти, які мають практикоорієнтований характер і можуть застосовуватися безпосередньо в діяльності тих педагогів, які стали його авторами. Одним із запропонованих нами слухачам курсів проєктних завдань є робота над упровадженням формувального оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках у вивченні заданої теми. Самостійна творча робота вчителів передбачає встановлення ними основних етапів процесу оцінювання навчальних досягнень молодших школярів (окреслення мети оцінювання; встановлення об'єктів оцінювання) у конкретних педагогічних ситуаціях; пошук інструментів для зіставлення особистих досягнень учнів з метою вивчення конкретної теми, конструювання інструментів зворотного зв'язку (діагностична анкета, форма самооцінювання учнем роботи в групі).

Отже, працюючи над проєктом, педагоги удосконалюють свою оцінювальну компетентність.

Слід зазначити, що й самоосвіта вчителя є необхідною умовою професійного зростання вчителя загалом й формування його оцінювальної компетентності зокрема. Критеріями професійної підготовленості вчителя початкової школи є науково-теоретичні (педагогічні, психологічні, професійні), методичні, технологічні знання (використання педагогічних технологій, здатність накопичувати й використовувати позитивний педагогічний досвід тощо), прогнозування результатів власної діяльності, її корекція та рефлексія.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Конкурентоспроможність педагога багато в чому залежить від його здатності опановувати нові технології, а отже стає очевидним той факт, що вчитель початкової школи на сучасному етапі розвитку освіти має бути готовим до інновацій в освітньому процесі й упровадження у шкільну практику формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Високий рівень розвитку оцінювальної компетентності педагога – це і результат цілеспрямованої діяльності в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальших наукових розвідок потребують питання інноваційної системи моніторингу якості початкової освіти, підготовки педагогів у системі післядипломної освіти до формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, зокрема стимулювання їх до розроблення компетентнісно орієнтованих завдань для вивчення результатів навчання в предметній сфері діяльності, які можуть застосовуватись під час освітнього процесу, з метою розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів та для підвищення якості освіти.

Використані джерела

- [1] О. Савченко «Компетентнісний підхід як чинник модернізації змісту освіти», Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: дидактико-методичні аспекти: Дайджест 2 / Укл. О. В. Онопрієнко. Донецьк: Каштан, 2012, с. 3-9.
- [2] Проект Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів ЗЗСО», «Вчитель ЗЗСО» [Електронний ресурс] Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-profstandartu-za-profesiyami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso>
- [3] Miller, Barbara Preparing Citizens: Linking Authentic Assessment and Instruction in Civic/LawRelated Education. Social Science Education Consortium Boulder, Colorado. 247 p.
- [4] Біляковська О. Дидактичні вимоги до організації контрольооцінювальної діяльності майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Ольга Біляковська // Проблеми підготовки сучасного вчителя № 8 (Ч. 2). – 2013. – Доступно: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2014/8_2/4.pdf
- [5] О. Савченко та ін., *Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія*. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2012.

References

- [1] O. Savchenko «Kompetentnisny`j pidxid yak chy`nny`k modernizaciyi zmistu osvity`», Formuvannya klyuchovy`x i predmetny`x kompetentnostej molodshy`x shkolyariv: dy`dakty`ko-metody`chni aspekty`: Dajdzhest 2 / Ukl. O. V. Onopriyenko. Donecz`k: Kashtan, 2012, s. 3-9
- [2] Proyeckt Profesijnogo standartu za profesiyamy` «Vchy`tel` pochatkovy`x klasiv ZZSO», «Vchy`tel` ZZSO» [Elektronny`j resurs] Dostupno: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-profstandartu-za-profesiyami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso>
- [3] Miller, Barbara. Preparing Citizens: Linking Authentic Assessment and Instruction in Civic / LawRelated Education. Social Science Education Consortium Boulder, Colorado. 247 p.
- [4] Bilyakovs`ka O. Dy`dakty`chni vy`mogy` do organizaciyi kontrol`nooczynyval`noyi diyal`nosti majbutn`ogo vchy`telya [Elektronny`j resurs] / Ol`ga Bilyakovs`ka // Problemy` pidgotovky` suchasnogo vchy`telya # 8 (Ch. 2). – 2013. – Dostupno: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2014/8_2/4.pdf [5]
- [5] O. Savchenko ta in., *Dy`dakty`ko-metody`chne zabezpechennya kontrolyu ta oczynuvannya navchal`ny`x dosyagnen` molodshy`x shkolyariv na zasadax kompetentnisnogo pidxodu: monografiya*. Ky`yiv, Ukrayina: Pedagogichna dumka, 2012.

Светлана Покрова, старший преподаватель кафедры начального образования Коммунального заведения «Запорожский областной институт последипломного педагогического образования» Запорожского областного совета, г. Запорожье, Украина.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ К ФОРМИРУЮЩЕМУ ОЦЕНИВАНИЮ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье определены особенности подготовки учителей в системе последипломного образования к формирующему оцениванию учебных достижений младших школьников, которое имеет развивающе-коррекционный характер и дает возможность достичь качественных образовательных результатов. Подтверждена актуальность перехода отечественных заведений последипломного педагогического образования от «повышения квалификации» до «развития профессиональной компетентности» учителей. Освещена сущность феномена оценивающей компетентности учителей начальных классов как неотъемлемой составляющей их профессиональной компетентности. Обоснована необходимость развития оценивающей компетентности учителей начальных классов в системе последипломного образования.

Ключевые слова: формирующее оценивание; развитие профессиональной компетентности, оценивающая компетентность учителя; последипломное образование.

Svitlana Pokrova, Senior Lecturer of the Department of Primary Education of the Public Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education» Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, Ukraine

TEACHER PREPARATION IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION FOR FORMATIVE ASSESSMENT OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ACHIEVEMENT

The article identifies the peculiarities of teachers' training in the system of postgraduate education for the formative assessment of educational achievements of primary students, which has a developmental and corrective nature and allows to achieve quality educational results. The urgency of the transition of domestic institutions of postgraduate pedagogical education from "advanced training" to "development of professional competence" of teachers is confirmed. The essence of the phenomenon of assessment competence of primary school teachers as an integral part of their professional competence, as the ability to assess students' learning outcomes, which involves their knowledge of the types of assessment of students' learning outcomes (formative, current, final, etc.), methodic of formative, current and final assessment; ability to apply various methods of formative, current and final assessment of students' academic achievements, to follow to the criteria established or developed together with students during the assessment, to develop students' skills of self-assessment and self-motivation. The necessity of development of assessment competence of teachers is justified. Its structure in the conditions of the competence-based approach is revealed (motivation, professional qualities, the received knowledge, abilities and skills, activity of subjects of studying and its components: motivational, cognitive, activity, reflexive). The components of the assessment activity of primary school teachers are singled out: outlining the purpose of assessment, determining the terms of assessment, forecasting the expected results, defining criteria, methods of tracking the progress of students in studying the topic. The conditions of readiness of primary school teachers for formative assessment are revealed: motivation of assessment activity; understanding the philosophy of formative assessment; practical skills and abilities of its implementation. Some ways to solve the problem of training teachers in the system of postgraduate education for formative assessment are identified. The criteria of professional readiness of a primary school teacher are illuminated: scientific and theoretical (pedagogical, psychological, professional), methodical, technological knowledge (the use of pedagogical technologies, the ability to accumulate and use positive pedagogical experience, etc.), forecasting the results of own activity, its correction and reflection.

Keywords: formative assessment; the development of teacher's professional competence, teacher's assessment competence; postgraduate education.